

Houzar, Petr

Úvod

In: Houzar, Petr. *Předbělohorská znaková privilegia pro česká, moravská a slezská města, městečka a vsi*.
Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2025, pp. 7-15

ISBN 978-80-280-0625-9; ISBN 978-80-280-0626-6 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81979>

Access Date: 03. 07. 2025

Version: 20250703

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

1 ÚVOD

Počátky vydávání erbovních privilegií obecně můžeme na našem území počítat již od čtrnáctého století, kdy známe udělování erbů především fyzickým osobám. Čeští panovníci si začali osvojovat udělování znaků také městům a městečkům, ale až v následujícím století, o čemž svědčí v našem prostředí nejstarší dochovaná listina Václava IV. pro Slavkov u Brna z roku 1416. Známe rovněž několik erbovních privilegií Václavových nástupců na českém trůnu, avšak teprve panování Vladislava Jagellonského přineslo nebývalý nárůst případů udělení znaku. Kromě znaku samého chtěla šlechta vymoci důležitá práva pro svá sídla, jejichž ekonomický potenciál měl oslabit moc královských měst, etablovaných v období husitské revoluce v třetí stav.

Zápas šlechty s královskými městy trval od dob husitské revoluce a udělování výsad vrchnostenským městům a městečkům bylo jedním z prostředků, jak moc královských měst omezit. Protože však nemohlo dojít k zrovnoprávnění těchto subjektů na poli politickém, orientovala se šlechta na ekonomickou stránku. Postupným posilováním práv zejména na výroční a týdenní trhy oslabovala tyto výsady v královských městech. S tímto počínáním souvisí i postupná změna zaměření činnosti šlechtického podnikání a počátky režijního velkostatku, jenž se prosazoval v průběhu předbělohorského období. Erbovní listiny v širším slova smyslu a trhovářská privilegia jako samostatný druh diplomatického materiálu byla vhodným nástrojem, který prakticky narušoval a omezoval ekonomické funkce královských měst a odčerpával finance z jejich pokladen. Vladislav Jagellonský si toho byl vědom a ve snaze omezit moc královských měst vydávání těchto privilegií nebránil. Kromě omezování tržní síly královských měst hrála významnou roli postupná obliba a osvojování si renesančního způsobu života šlechtou a s tím související zvelebování jejích sídel.

Josef Macek evidoval v letech 1479–1526 v Čechách 21 městeček, která byla povýšena ze vsí, a šest měst povýšených z městeček¹ a dále „135 nových jarmarků a 66 nových týdenních trhů“, na Moravě pak „66 nových jarmarků a na deset nových týdenních trhů“.² V naznačeném zápasu o moc však vysazování nových výročních a týdenních trhů nemohlo hrát roli jediného činitele, jenž panovníkovi a šlechtě mohl pomoci k úspěchu. V několika rovinách můžeme posoudit samotný institut erbu, potažmo znaku.³ Zatímco šlechticům byly erby udělovány, královská města si před rokem 1420 vlastní znaky volila sama, a to nejen k označení svých ozbrojených sborů či výrobků, ale zejména na pečetích.⁴ Kromě praktické potřeby po ojedinělém odlišení od ostatních subjektů pramenila touha po vlastním znaku také ze sebevědomí městských rad, které se snažily vyrovnat šlechtě a omezit její politické pravomoci. Z následujícího vývoje víme, jak nelibě ta stejná města nesla, když se šlechta pokoušela o omezení jejich moci udělováním znaků a trhů pro svá města a městečka.

Není tedy divu, že právě šlechta projevovala zájem o udělení znaku pro svou lokalitu, což se často pojilo s vysazením vsi na městečko, povolením usazování řemeslníků a obchodníků, udělením práva konání výročních a týdenních trhů a právem pečetit zeleným voskem. V případě vrchnostenských měst byl často přidáván další termín konání výročního trhu a povoleno pečetit červeným voskem. Právě červený vosk byl dalším ze způsobů, jak alespoň navenek oslabit moc měst královských, která si právo červeného vosku osobovala a užívala jej zejména proto, aby se vyrovnala šlechtě.⁵ Dle J. Macka obdrželo v Čechách osmnáct vrchnostenských měst právo pečetit červeným voskem a patnáct městeček právo pečetit voskem zeleným.⁶ Tomáš Krejčík v tomto období evidoval sedmadvacet listin na červený vosk v Čechách a pět na Moravě, osmnáct listin na zelený vosk v Čechách a čtyři na Moravě. Jednou je doložen modrý vosk a dvakrát černý.⁷

1 MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. 3. Města. Praha 1998, s. 76.

2 Tamtéž, s. 77.

3 V celé práci jsme se snažili důsledně rozlišovat termíny erb a znak v souvislosti s konkrétním užitím, kdy termín erb vyhrazujeme fyzickým osobám a termín znak osobám právníkům. Jsme si vědomi toho, že uvedené rozdělení je diskutabilní a v odborné veřejnosti diskutované.

4 Zatímco Václav Vojtušek městské znaky neuznával v pravém slova smyslu, ale určení jejich smyslu omezil na obraz, jímž se dávalo na odiv, kdo je majitelem města, Jiří Čarek prokázal existenci dvaadvaceti plnohodnotných městských znaků, viz ČAREK, Jiří: *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985, s. 28.

5 KREJČÍK, Tomáš: *Města, městečka a vsi v českých zemích a pečetení barevným voskem do roku 1526*. In: JORDÁNKOVÁ, Hana (ed.): *Alis volat propriis: sborník příspěvků k životnímu jubileu Ludmily Sulitkové*. Brno 2016, s. 191–192.

6 Tamtéž, s. 80.

7 Tamtéž, s. 197–201. Rovněž prokázal, že statut města či městečka ne vždy důsledně odlišoval udělení červené nebo zelené barvy vosku.

Naznačený trend oslabování ekonomické i politické moci královských měst nebyl cizí ani novému králi, zastánci absolutního způsobu vlády, Ferdinandovi Habsburskému. Ve svých dědičných rakouských zemích přistoupil k omezování moci měst již před rokem 1526, v Českých zemích měl na co navazovat a v těchto snahách pokračoval. V předbělohorském období vládli čtyři panovníci, z nichž nejdéle právě Ferdinand. Nadto vydal nejvyšší počet znakových listin, které se vyznačují velmi vysokým výskytem současného vysazení vsí za městečko spolu s právem pečetit zeleným voskem.

S odkazem na informaci o počtu nových městeček a měst, již uvedl J. Macek, lze doložit v Čechách v letech 1526–1564 devatenáct nových městeček,⁸ na Moravě dvaadvacet, přičemž z těchto jednačtyřiceti lokalit bylo současně se znakem uděleno právo užívat zelený vosk v třiceti osmi prokázaných případech.⁹ Udělení zeleného vosku předpokládáme spolu s vysazením vsí Litenčice, Troskotovice, Chropyně a Prosiměřice za městečka.¹⁰ Do konce předbělohorského období evidujeme ze souboru námi zkoumaných písemností pouze tři listiny na povýšení statutu, které vydal Maxmilián II., a šest Rudolf II., Matyáš II. žádnou takovou listinu nevydal.¹¹

Privilegií, jimiž se statut místa neměnil, ale byl spolu se znakem udělen zelený vosk, evidujeme třicet jedna. Z tohoto počtu obdrželo dané právo sedmadvacet městeček – dvanáct od Ferdinanda I., osm od Maxmiliána II. a sedm od Rudolfa II. Zbýlé čtyři listiny nedodržují obvyklou zelenou barvu vosku pro statut městečka – tři obdržely vesnice, a to Slavonín v roce 1564 od olomouckého biskupa Marka Khuena, a Želechovice v roce 1583 a Újezd u Uničova v roce 1591, obě od Karla II. Minsterberského; a dvě dokonce města – první Hora Svaté Kateřiny v roce 1528, když ji Ferdinand I. vysadil za město, a Heřmanův Městec v roce 1579, který byl městem i před udělením znaku. Zcela ojedinělým případem je v našem souboru listina pro Svitávku, již Rudolf II. v roce 1583 vysadil ze vsi na městečko, ale udělil právo pečetit červeným voskem.

Vysazení městečka za město, udělení znaku a práva pečetit červeným voskem jsme postihli celkem pětkrát. Poprvé v listině Ferdinanda I. pro Přísečnici z roku 1546 a o rok později pro Kralovice. Rudolf II. vydal listiny na znak a červený vosk v roce 1580 pro Bystřici nad Pernštejnem a 1587 pro Hostouň.

8 Listin však bylo vydáno dvacet, neboť pro Bělčice evidujeme znakové privilegium v roce 1549 a poté listinu totožného znění v roce 1556.

9 V prvním dvacetiletí své vlády vydal 23 těchto listin a poté zbylých patnáct, přičemž souvisleji opět až od roku 1556. V letech 1547–1556 povýšil ze vsi na městečko pouze Jiříkov v roce 1547 a Bělčice v roce 1549.

10 Blíže se těmto lokalitám věnujeme v předmluvě k rozboru formuláře.

11 Dlužno připomenout, že listiny, jimiž došlo k povýšení vsí na městečka, ale nebyl dán znak, jsme v této práci nesledovali, pročež předpokládáme celkový počet nových městeček a měst vyšší.

Červený vosk udělil v roce 1607 olomoucký biskup František z Ditrichštejna Žďáru nad Sázavou. Znak a červený vosk bez změny statutu obdrželo sedmnáct měst – sedm od Ferdinanda I., šest od Rudolfa II. a po jednom od Maxmiliána II. a Matyáše II., dvěma městům bez změny statutu udělil červený vosk i František z Ditrichštejna. I v případě červeného vosku zaznamenáváme jistou „nesystematicnost“, když jej obdržela i čtyři městečka. Dolním Kounicím právo červeného vosku udělil spolu se znakem Maxmilián II. v roce 1571 na prosbu představených místní obce. O vydání zbylých listin prosil místokancléř pro německé záležitosti Jiří Mehl ze Střelic. Maxmilián II. na jeho prosbu vydal v letech 1570 a 1574 listiny pro Chrastavu a Rudolf II. pro Chrastavu v roce 1581 a Rumburk a Jiřetín pod Jedlovou v roce 1587. Jistě k těmto listinám můžeme přiřadit i privilegium pro Hrádek nad Nisou, jež Rudolf II. vydal ve stejný den jako Chrastavě.¹²

Černý vosk byl udělen šesti vsím, a dokonce i jednomu městečku – Vojnově Městci, přičemž všechny listiny vydali církevní hodnostáři.

Ne vždy však udělení znaku doprovázelo i udělení barvy vosku. Nenachází se v listinách Ferdinanda I. pro Třebovice, Horšovský Týn, Horní Blatnou, Líšeň, Horu Svatého Šebestiána a Město Albrechtice, Maxmiliána II. pro Chabařovice, Rudolfa II. pro Vysoké Veselí, Rudolfov, Strachotice, Adamov a Mikulov a Matyáše II. pro Výsluní a Loučnou pod Klínovcem. Neudělil ji papež Řehoř XIII. ve svém privilegii pro Plzeň a vosk se nenachází ani v žádné z listin vydaných šlechtou, kromě dvou výše zmíněných privilegií Karla II. z Minsterberka.¹³

Heraldická literatura čítá množství děl, která mapují její jednotlivá odvětví. Naším cílem se stala problematika komunální heraldiky s časovým omezením na dobu předbělohorskou, respektive na období vlád panovníků z habsburské dynastie Ferdinanda I., Maxmiliána II., Rudolfa II. a Matyáše II.¹⁴ Čtenář se tak seznámí se systematicky sestaveným přehledem znakových privilegií¹⁵

12 Více podrobností obsahuje předmluva k rozboru formuláře.

13 Nutno znovu podotknout, že jsme sledovali pouze listiny, jimiž došlo k udělení znaku. Privilegia, jimiž se udělovala pouze barva pečetního vosku, nebyla předmětem našeho výzkumu.

14 Jako časové rozmezí nelze určit klasické vymezení doby na léta 1526–1620. Rok post quem musíme chápat nikoli jako celý, ale až od zvolení Ferdinanda I. na český trůn. Pokud bychom k němu přistoupili od 1. ledna, museli bychom do výkladu zahrnout listinu Ludvíka Jagellonského pro Tršice z 22. ledna 1526. Podle dat vydání první a poslední listiny tedy naše období můžeme vymezit 21. srpna 1527, kdy olomoucký biskup Stanislav Thurzo udělil znak Bělkovicím, a 3. říjnem 1616, kdy Matyáš II. udělil znak Loučné pod Klínovcem.

15 Termín znakové privilegium není pro naše penzum písemností zcela přesný, nicméně jej lze užít jakožto termínu zastřešujícího. Současně je třeba upozornit, že hovoříme výhradně o *znaku* v souvislosti s městy a *erbu* v souvislosti s osobami. Navzdory tomu budou na některých místech listiny označeny jako erbovní, a to čistě ze stylistických důvodů. Pokud bude dále v textu užito pouze

jakožto typu právního dokumentu, jehož prostřednictvím příslušní vydavatelé udělovali znaky městům, městečkům a vším,¹⁶ které se dnes nachází na území České republiky. Ptáme-li se, kolik heraldických děl, zaměřujících se na města, mapuje systematicky heraldické prameny, ocitneme se v řádu jednotek; diplomaticky zpracovaný soupis takových pramenů nevidujeme ani jeden. Na dalších stranách se proto s erbovními listinami seznámíme z pohledu pramenně-diplomatického na straně jedné a heraldického na straně druhé.

Znaková privilegia zcela jistě zastávají funkci primárního a neocenitelného pramene, jehož prostřednictvím se lze dopátrat skutečné podoby znaku, ať původní, polepšené či potvrzené. Samotný institut městského znaku známe v našem prostředí již ve 14. století, kdy si královská města zaváděla vlastní znaky, a to samovolně – bez zvláštního povolení panovníka.¹⁷ Jednalo se o legitimní způsob nabytí vlastního znaku privilegovanou a početně omezenou skupinou královských měst – v dobovém a teritoriálním kontextu běžná praxe, neboť panovník si právo udělovat znaky právníkům osobám osvojil až ve století následujícím.¹⁸ Zejména v období vlády Vladislava Jagellonského nabyta emise těchto listin do té doby nevídaných rozměrů. Ferdinand I. na tuto činnost navázal, a proto o těchto listinách můžeme v předbělohorském období bez uzardění hovořit jako o běžném typu písemnosti. Erbovní listiny pomáhají dotvářet celkový obraz historiografického zkoumání. Například v návaznosti na konfiskaci Jáchymova Šlikům vydal Ferdinand I. privilegium, jímž znak města zcela změnil, zejména z něj odstranil reminiscence na rod Šliků a zdůraznil svou osobu. Údaje v nich obsažené často mimoděk sdělují informace, které mají význam nejen pro celozemskou, ale i pro regionální historiografii, neboť se v četných listinách objevují informace například o katastrofách, které zapříčinily ztrátu listin.

Určujícím bodem našeho zájmu jsou písemnosti, jimiž byl udělen znak či pečeť, jejichž obraz se popisuje a současně je často obsažen v podobě barevné

termínu „listina“, je tím vždy míněna právě erbovní listina, kromě toho využijeme termín „listina“ jako zástupný pro všechna dochování, například i pro opisy v registrech. Bude-li uvedeno pouze „město“, mohou tím být myšleny i ostatní lokality, přestože by se mohlo jednat o městečko či ves. Věříme, že uvedená zjednodušení budou mít přínos nejen pro autora, ale zejména pro čtenáře.

16 Aby nemuselo docházet k neustálému rozlišování statusu příjemce, bude někdy uveden pouze termín „město“, jak je uvedeno v předchozí poznámce, případně budeme hovořit o „komunálních“ znakových privilegiích.

17 Analogicky k osobám fyzickým, které vlastní erby začaly svévolně užívat o přibližně století dříve.

18 Například pro město Opavu známe pečeti se znakem ze závěru 13. století, ale o udělení listinou můžeme uvažovat až v roce 1579, kdy jej polepšil Rudolf II. Obdobně Brno užívalo vlastního znaku na pečetích, přičemž nejstarší dochovaný exemplář pochází z roku 1315; znakové privilegium však obdrželo v roce 1646. Viz např. ČÁREK, J.: *Městské znaky*, s. 22–32.

malby. Kromě udělení znaku bylo uděleno právo pečetit určitou barvou pečetního vosku, vsi se povyšovaly na městečko či městečka na města a byly udělovány další výsady. Pokud došlo k udělení, ev. potvrzení dříve daného práva pečetit či práva pořádat trhy, ale nebyl udělen znak, nebudou takové listiny předmětem našeho zkoumání. Například listiny rajhradského opata Jana Chotovského pro městečko Rajhrad z roku 1554, Albrechta Šlika pro Radonice z roku 1545 či Rudolfa II. pro Rejštejn z roku 1584. Dále nebudou zohledněny konfirmace znakových privilegií vydaných před rokem 1526. V konfirmacích se totiž nachází znění starých listin, která pro výzkum předbělohorského období nemají vypovídací hodnotu. Pro příklad uveďme listinu Ferdinanda I. z roku 1528, jíž konfirmoval erbovní listinu Ludvíka Jagellonského pro Jáchymov z roku 1520. Naopak budou do výkladu zahrnuty konfirmace pozdějších panovníků, které obsahují přepsané listiny vydané v předbělohorském období.

Lokality zohledněné v této publikaci se rozprostírají po celém území České republiky. Tedy nebyly zkoumány listiny pro příjemce pocházející z dnes polských částí Slezska. Jména lokalit se v minulosti přirozeně vyvíjela. Pro přehlednost budou vždy primárně užívány názvy lokalit v dnes platné podobě. Tedy ves Touškov, kterou Ferdinand I. vysadil za městečko, bude nazývána dnešním oficiálním názvem Město Touškov. Obdobně se v listině například Podhradí nad Dyjí uvádí pod jménem Frejštejn, kterýžto název se dnes vztahuje pouze ke zřícenině nedalekého hradu. Existuje celá řada míst, která bychom již na mapě z nejrůznějších důvodů nenalezli, respektive některá existují již jen jako názvy katastrálních území či městských částí statutárních měst, s nimiž byly později sloučeny,¹⁹ jiné vůbec.²⁰ Pokud došlo ke sloučení vsi s blízkým městem, uvádíme název původní.²¹ Do jisté míry podobný problém nastává v případě měst, městeček a vsí, jejichž názvy lze zaměnit se sídly, která leží v jiných okresech České republiky – Adamov leží v okrese České Budějovice, zaniklé městečko Jiříkov v okrese Brno-venkov, Kladruby v okrese Tachov, Mikulov v okrese Teplice, Mi-

19 V našem souboru se jedná o Líšeň, městys připojený Brnu, dnes tvořící městskou část Brno-Líšeň. Dále Třebovice, které byly připojeny k Ostravě a dnes tvoří městský obvod Ostrava-Třebovice. Město Olomouc má dvě městské části, které byly původně samostatnými vesnicemi, pro něž olomoucký biskup vydal znakovou listinu – Chválkovice a Černovír. Konečně Dolní Dobrá Voda je v současnosti částí obce Dobrá voda u Hořic.

20 Ves Jiříkov, situovaná v okolí Dolních Kounic, zanikla beze stopy a její přesná poloha se dnes pouze odhaduje. Stavbě přehrady musela ustoupit Přísečnice. Z důvodu těžby hnědého uhlí zanikly Kralupy u Chomutova. Poslední lokalitou, která dnes již neexistuje, je Závodí. Jeho původní polohu bychom hledali přibližně v místě dnešních Bezručových sadů v Olomouci.

21 Situaci zpřehledňuje registář, v němž v základním registu najdeme lokalitu pod dnešním jménem a zvýrazněnou tučně, v podrobném registu je jméno lokality uvedeno v transkribované podobě z pramene.

kulovice v okrese Znojmo, Stará Ves v okrese Přerov a Všeruby v okrese Domažlice.²² Mimo jmenované příjemce listin existují v našem souboru dva s totožným jménem, městys Maršovice, který se nachází v okrese Benešov, a ves Maršovice, jež je součástí konurbace Jezeřany-Maršovice v okrese Znojmo. Městysi Maršovickým udělil znak Maxmilián II. v roce 1568 a jeho číslo v registáři je 84; ves Maršovice dostala znak od Jana Žalkovského z Žalkovic v roce 1592, v registáři se nachází pod číslem 132. V případě potřeby, například pro snazší orientaci v textu, budou uváděna čísla z registáře v závorce za názvem lokality. Tento počín současně umenšuje počet poznámek pod čarou, neboť například pro citaci uložení pramene v paměťové instituci není třeba uvádět citaci v poznámce, ale postačí právě odkaz na registář.

Po představení literatury, která se určitým způsobem dotýkala práce se zkoumanými erbovními listinami, budou prameny rozděleny na základě předem zvolených kritérií do kategorií podle vydavatelů, příjemců, petitorů, obsahu a podle výskytu miniatury v závislosti na jejím ohlášení v listině. Následně bude stručně nastíněn život listiny, tedy okamžiky předcházející jejímu vydání, vlastní proces zlistinění a následně osudy, které je nejčastěji potkávaly po dobu jejich existence. Dále se naše pozornost zaměří na petitory, suplikanty či přímluvce, jednoduše řečeno na osoby, jejichž snahy vyústily ve vydání listiny. Na prosbu fyzických osob, ale i jedenácti osob právnických (osmi klášterů a tří královských měst), vydával privilegia vždy panovník. Znametelná část produkce vznikla na přímou prosbu příjemců listin. Vydavateli privilegií byl nejen panovník, ale i osoby šlechtické a církevní. Tři listiny neobsahují žádné údaje o předchozí prosbě, a proto předpokládáme, že byly vydány z vlastní vůle vydavatelů. Naznačíme i problematiku suplik, tedy písemných žádostí o vydání listin.

Roli jednoho ze stěžejních prvků sehrává rozbor vnějších a vnitřních znaků erbovních listin. V rámci vnějších znaků budeme sledovat druh psací látky, písmo, výzdobu a ověřovací prostředky; z vnitřních znaků zejména rozbor formuláře.²³ Mnozí badatelé považují formulář znakových privilegií za jakousi konstantu. Uvažuje se běžně o tom, že od začátku patnáctého do začátku dvacátého století se styl koncipování tohoto druhu písemnosti příliš nevyvíjel. Zaznamenali jsme však minimum prací, které by se formuláři věnovaly širěji. Kromě komparace jednotlivých formulí a jejich vztahů bude zkoumán formulář jako celek. Nejdříve svoji pozornost zaměříme na letný přehled vývoje formuláře od počátků až po námi sledované období. Následně na několik listin, které pracovně

22 Dále již nebude konkretizován okres u každé zmínky lokality.

23 Otázku jazyka písemností sledujeme v klasifikaci privilegií, a proto se k ní v kapitole o vnějších a vnitřních znacích nebudeme vracet.

nazýváme „problematickými“. Tedy takové listiny, jež vyvolaly otázky, které bylo třeba zodpovědět, aby bylo možné s nimi dále pracovat. Nebo takové, jejichž forma dochování nedovoluje plnohodnotný výzkum. Nejdříve se pokusíme objasnit listinu Ferdinanda I. pro Horu Svaté Kateřiny z roku 1528, u níž existuje předpoklad, že mohla být původně vydaná v českém jazyce a dochované znění je pozdějším překladem do jazyka německého. Poté se zaměříme na velmi zkrácené opisy konceptů privilegií v královských registrech ze 16. století pro Radonice, Litenčice, (Kokory), Chropyni, Troskotovice a Prosiměřice, které byly vydány v letech 1532–1540 a které jsou, s výjimkou Kokor, jedinými známými dochovanými texty. Díky jiným listinám se pokusíme o rekonstrukci jejich formuláře, které nám přinejmenším dovolí zařadit je do příslušných skupin v rámci výkladu o formuláři. Velmi zajímavé badatelské téma představují čtyři písemnosti pro Chrastavu pocházející z let 1568, 1570, 1574 a 1581. Jejich interpretace nebyla v odborné literatuře provedena s potřebnou dávkou kritiky a péče, a proto v ní najdeme zavádějící či zcela chybné závěry. Heraldická literatura do nedávné doby nemohla vyřešit problematiku správné podoby znaku Hrádku nad Nisou, pro nějž se jako jediný pramen, který byl interpretován buď jako opis popisu znaku ze 16. století, nebo za dokument bez hodnoty relevantního historického pramene.

V případě listin vydaných panovnickou kanceláří bude formulář rozdělen podle jednotlivých formulí a teprve poté uvedeni vydavatelé, nejdříve v českém jazyce a poté v německém. Tato metoda bude částečně aplikována i na privilegia olomouckých biskupů, avšak zcela jiný přístup vyžadují listiny šlechtické. Pochází z různých kanceláří a nepodařilo se od jednoho vydavatele dosud nalézt více než tři listiny. Nejprve proto bude uveden vydavatel a následně jednotlivé formule.

Hlavní část tvoří regestový katalog neboli regestář, jenž obsahuje dvě formy zkrácených obsahů listin – regestů. V prvním badatel zjistí základní údaje, tedy kdo komu udělil určitá práva; druhý regest pracuje s původním zněním listin, a tak obsahuje citovaný dobový název lokality, jméno petitora i s uvedením úřadu, který vykonával, či popis znaku a případy jeho užití. Pod rozšířeným regestem bude vždy umístěn pevně strukturovaný poznámkový aparát obsahující údaje o uložení pramene, jeho fyzickém stavu, kancelářských poznámkách či literatuře, která se k dané listině vztahuje a další doplňující informace. K základní heuristické práci posloužila publikace autorského kolektivu pracujícího pod vedením Jiřího Čarka *Městské znaky v českých zemích*. Přestože se jedná o dílo na prameny bohaté, často neodpovídá skutečnému stavu, a kromě chyb v citacích řadu pramenů zcela opomíjí. Například některé opisy privilegia Ferdinanda I. pro Jáchymov či opis listiny Františka z Thurnu pro Havlíčkův Brod, který

je uložen v Národním archivu. Přestože se podařilo odhalit řadu nepřesností a dalších absencí citací pramenů, nebudou tyto v registáři zahrnuty. Jednalo by se o nahodilý a neúplný počín, a proto zůstává tento úkol vyřešit do budoucna. V registáři budou uvedeny pouze prameny, které sloužily pro samotný výzkum a případně prameny doplňující další informace.

Nakonec uvedme několik redakčních poznámek – výpustky v citacích příslušných pasáží z pramenů nebudou vloženy do jednoduchých ani hranatých závorek, neboť tyto využíváme k edičním potřebám. Jednoduchá závorka bude nahrazovat různá znamení v textech listin, která by v dnešním úzu měla funkci závorek. Hranaté závorky budou užívány k rekonstrukci chybějících textů v originálních listinách či opisech. Trojtečka znázorňuje celé slovo či pasáž, méně teček počet nečitelných či chybějících znaků. Výpustka bude vložena mezi lomítka a mít formu /.../.

Pasáže z českých pramenů budou představeny v transkribované podobě, pasáže z pramenů německých v podobě transliterované. Budou ponechána velká i malá písmena dle původních dokumentů a ligatura tvořená dlouhým f a spodním „ocasatým“ z nebude přepsána jako f3, nýbrž jako ostré ß.

Podtržené citované pasáže naznačují místa, která jsou v prameni přeškrtnutá. Ve vzácných případech, kdy budou citovány téměř doslovně shodné pasáže z privilegií, budou podtržená slova zvýrazňovat rozdíly mezi písemnostmi, na což bude výslovně upozorněno.

Aby nedocházelo ke zbytečnému bobtnání poznámkového aparátu, nebudou citace pramenů uváděny v textu, ale až v registáři.

Protože kniha obsahuje značné množství hesel, bude pro přehlednost místního rejstříku třeba odlišit strany v něm uvedené. Pro hesla obsažená v hlavním textu budou strany uvedeny bez zvláštního vyznačení a hesla uvedená v poznámkách pod čarou čtenář najde označená kurzívou. Heraldický rozbor a registář jsou hlavní části knihy a předpokládáme, že budou badatelsky nejvyhledávanější. Z tohoto důvodu budou strany pro hesla obažená v těchto dvou částech vyznačena tučně. Jmenného rejstříku se uvedené odlišení nedotkne.

Zdůrazněme, že veškeré informace budou pocházet v co nejvyšší míře z námi zkoumaných pramenů, s nimiž v některých případech nebudeme pracovat dále. Například při hodnocení vnějších a vnitřních znaků se nebudeme zabývat celkovou výpravou písemností v jednotlivých kancelářích, personálním složením kanceláře či dalšími kritérii. Obdobně nebude text zohledňovat zahraniční zvyklosti. Čtenáři předkládáme práci, která by měla mít základní vypovídací hodnotu, a teprve následně posloužit jako odrazový můstek pro další výzkum.

